

Spáčilovo ztracené *Psallite regi nostro III* nalezeno

Pavel Ambros

Osudy knih doprovázejí osudy lidí. Objev nevydaného třetího dílu *Psallite regi nostro* Bohumila Spáčila SJ (nar. 1875 ve Vémyslicích u Moravského Krumlova, zemř. 1950 v Oseku u Duchcova), pojednávajícího o žalmech 101–150, nepochybně patří k mozaice novodobých dějin teologické a asketické literatury v českých zemích a zaslouží si alespoň krátké kontextuální sdělení.

Odborné veřejnosti jméno Bohuslava Spáčila SJ není neznámé.¹ Byl knězem brněnské diecéze, kde působil nejdříve jako kaplan, později jako profesor náboženství na reálném gymnáziu v Brně. Brněnský biskup kardinál ThDr. František Saleský Bauer (1841–1915) jej poslal na studia do Říma (v letech 1895–1902 studoval na Gregoriánské univerzitě jako *alumnus* římského *Collegium Germanicum-Hungaricum*, získal doktorát z filozofie a teologie, nostrifikován v Olomouci v roce 1905). V roce 1905 vstoupil do jezuitského noviciátu na Velehradě, po něm působil jako profesor filozofie, později fundamentální teologie v Innsbrucku. V roce 1918 byl povolán na nově založený Papežský orientální institut v Římě, kde působil až do roku 1938. Celou tu dobu docházel rovněž do České koleje sv. Jana Nepomuckého v Římě. Zde se stal vyhledávaným zpovědníkem a exercitátorem.² Polem jeho vědecké činnosti byla srovnávací teologie.³ Brzy po návratu do vlasti se stal v pohnutých letech války provinciálem České provincie Tovaryšstva Ježíšova (25. 11. 1938 – 25. 10. 1945). Navzdory stále se zhoršující oční vadě se věnoval badatelské, pastorační a formační práci. Jako spirituál pražského arcibiskupského gymnázia s ním sdílel přesídlení z Prahy do Bohosudova v roce 1947,⁴ kde byl v roce 1950 zatčen a zanedlouho (8. 9. 1950)⁵ odvezen s ostatními

¹ Josef TUMPÁCH – Antonín PODLAHA, *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913*, díl 5, Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrby, 1923, s. 1921–2322; Antonín DOLENSKÝ, *Kulturní adresář ČSR*, 2. ročník, Praha: Českolipská knih- a kamenotiskárna, 1936, s. 672.

² Srov. Jan PAVLÍK, *Budou vás vydávat soudům*, Praha: Societas, 1996, s. 5–7.

³ Odborná bibliografie srov. Johannes MADEY, „Spacil Theophil“, in *Biographisches-Bibliographisches Lexikon*, http://www.bautz.de/bbkl/s/spacil_t.shtml [cit. 25. 4. 2006]; mezi nejdůležitějšími odbornými díly připomeňme alespoň: „Doctrina theologiae Orientis separati de SS. Eucharistia I: Bibliographia – Doctrina theologiae Orientis separati in genere“, *Orientalia Christiana* (Roma: Pontificio Inst. Orientale) 13, č. 48 (1928): 189–279; „Doctrina theologiae Orientis separati de SS. Eucharistia II: Quaestiones de forma Eucharistiae – De pane eucharistico – De Communione sub utraque specie et de Communionem parvulorum“, *Orientalia Christiana* 14, č. 50 (1929): 5–173; „Angelologia Prof. Sergii Bulgakov“, *Orientalia Christiana* 16, č. 55 (1929): 29–46; „Commentarium de theologia dogmatica“, *Orientalia Christiana* 20, č. 66 (1930): 183–215; „La dottrina degli Orientali separati intorno ai novissimi“, *Orientalia Christiana* 22, č. 70 (1931): 166–169; „Commentarium de theologia dogmatica“, *Orientalia Christiana* 22, č. 70 (1931): 192–212; „Doctrina theologiae Orientis separati de Sacra infirmorum unctione“, *Orientalia Christiana* 24, č. 74 (1931): 45–259; „Doctrina theologiae Orientis separati de Revelatione, Fide, Dogmate I: Doctrina Theologiae Orientis separati expositur“, *Orientalia Christiana* 31, č. 88 (1933): 145–390; *Doctrina theologiae Orientis separati de Revelatione, Fide, Dogmate II: Doctrina theologiae Orientis separati examinatur*, *Orientalia Christiana Analecta* 104, Roma: Pontificio Inst. Orientale, 1935; *Doctrina theologiae Orientis separati de Sacramentis in genere*, *Orientalia Christiana Analecta* 113, Roma: Pontificio Inst. Orientale, 1937.

⁴ Srov. *Almanach Arcibiskupského gymnasia Praha-Bubeneč*, Praha: Centrální katolická knihovna, 2003.

jezuity do koncentračního tábora v Oseku, kde 5. 12. 1950 umírá vyčerpán útrapami perzekuce ve věku 75 let.⁶

Spáčil svým odborným dílem přispěl k hlubší komunikaci s křesťanským Východem, a to v ekumenickém duchu. Byl jeden z představitelů generace katolických teologů, která upustila od teologie *apologétique-polémique* a metodologicky se přiklonila ke komparativním studiím. Zatímco novoscholasticky pojatá latinská teologie usilovala o to, aby „ukázala, v čem východní církve oddělené od Říma a od katolické církve jsou schismatické, heretické a od ní vzdálené a rozdělené, a tím přesněji určila vztahy s odloučenými církvemi,⁷“ přichází Spáčil spolu s ostatními profesory na Papežském orientálním institutu se zcela novou vizí komparativní teologie (a výuky), která si klade za cíl „shrnout teologickou nauku odloučených církví v jejich historickém vývoji, porovnat ji s katolickou teologií a odpovědět na otázky pravoslavných teologů.⁸“ Spáčilův přístup opouští klasické schéma – představit mínění protivníků, sesbírat množství materiálů, které na dané téma hovoří, a formulovat konečnou odpověď z katolického hlediska. Nezájímá se toliko o argumenty (i když jen snad málo jiných západních autorů zná tak detailně východní teologii), nýbrž o „mentalitu“ („způsob nazírání“, „různost názorů filosofických“, „terminologie“ a „nazírání samotných církevních východních otců“¹⁰). Hodnocení Cinkovo je více než výmluvné, když oceňuje jedno z jeho děl: „Monografie vyniká všemi známými přednostmi děl Spáčilových: přísnou objektivností, vzornou vědeckou akribií a ušlechtilým irenickým tónem.“¹¹ Spáčil vidí v konverzích jednotlivců, v pozitivnějším vnímání nejvyšší církevní autority u některých východních teologů a především v nových apoštolských povoláních pracovat pro jednotu znamenající pro obnovu jednoty mezi východními církvemi a západní katolickou církví.¹² A především z třetího postoje můžeme usuzovat na jeho zájem o bohoslovce a kněze, jimž je profesorem i duchovním otcem.

Z jeho pastoračního nasazení pro českou kolej *Collegio Bohemico* a od roku 1921 pro nově založenou českou kolej *Pontificium collegium Nepomucenum*¹³ vyrostly publikace, zabývající se kněžskou spiritualitou. Vydává pětisvazkový *Život Krista Pána podle čtyř evangelií: Náčrtý rozjímání pro kněze*¹⁴ a vzápětí *Ze života přátel Krista*

⁵ PAVLÍK, *Budou vás vydávat soudům*, s. 6.

⁶ Srov. JOSEF KOLÁČEK, „Spáčil, Bohumil (Theophilus),“ in *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús: Biográfico-temático*, ed. Charles E. O’Neil a Joaquín M.ª Domínguez, sv. 4, Roma: Institutum Historicum S. I.; Madrid: Universidad Pontificia Comillas, 2001, s. 3618–3619; BERNARD SCHULTZE, „P. Theophilus Spáčil S.I. †,“ *Orientalia christiana periodica* 17 (1951): 220–223; Wilhelm de VRIES, „Spáčil Theophil,“ in *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 9, 2. vyd., Freiburg: Herder, 1964, s. 934.

⁷ MARTINO JUGIE, *Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium*, sv. 1, *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio*, Paris: Letouzey et Ané, 1926, s. 32.

⁸ MAURICIUS GORDILLO, *Introductio in theologiam orientalem*, Roma: PIO, 1955, s. 7.

⁹ Srov. BOHUMIL SPÁČIL, *Pravoslavná teologie a možnost unie s východními církvemi*, Praha: Časopis katolického duchovenstva, 1925, s. 3.

¹⁰ Tamtéž, s. 21.

¹¹ FRANTIŠEK CINEK, „P. Theophilus Spáčil S.I. Doctrina theologiae Orientis separati. De sacra infirmorum unctione,“ *Časopis katolického duchovenstva* (= ČKD) 98 (1932): 202.

¹² SPÁČIL, *Pravoslavná teologie a možnost unie s východními církvemi*, s. 37.

¹³ Srov. JOSEF BEZDÍČEK, *25leté jubileum papežské koleje Nepomucena v Římě: 70 let od založení České koleje*, Roma: Pontificium Collegium Nepomucenum, 1954; KAREL VRÁNA, „Papežská kolej Nepomucenum,“ *Studie*, 1990, č. 130–131, s. 381–390.

¹⁴ Praha: Cyrilo-metodějské knihkupectví Gustava Francla, 1930–1932.

*Pána: Náčrty rozjímání pro kněze ze života světců – vzorů kněží.*¹⁵ Ráz těchto meditací je „praktický“, zohledňující potřeby a poměry, v nichž kněz žije.¹⁶ Současnou odbornou veřejností je hodnoceno jako „práce původní a první toho druhu v naší asketické literatuře, která měla dosud jenom překlady děl cizích.“¹⁷ V prvé řadě se mu jedná o požadavky vnitřního pokroku, ale také o praktické poznání v oblasti duchovního života kněží. Četba není motivována vědeckým zájmem, i když obsahuje relativně důkladné poznámky a vysvětlivky k biblickému textu. Rozpracované meditace jsou četbou, navádějící k modlitbě na základě nových náboženských představ (impulzů), zohledňující současné poměry a psychologické postupy. V meditacích je kněz veden k tomu, aby spojoval svou rozvíjející apoštolskou činnost se svou vlastní identitou člověka zakotveného v Bohu – služebníka lidí. Ve službě může nacházet vlastní naplnění své kněžské reality jako pastorační služby spojené s osobní svatostí. Cílem těchto rozjímání je ukázat vztah mezi služebným kněžstvím a jediným Veleknězem – Kristem v trojím úkolu (*munus docendi, sanctificandi, regendi*). Naplnění tohoto poslání tvoří základ jeho vědomí. Zřetelně se ukazuje celé směřování jeho asketické tvorby: V meditacích se jedná o přemýšlení směřující k podstatě věcí. Kněžská rozjímání slouží k prohloubení vědomí subjektu samého, zakoušení existence jako implicitní „afirmace“ Boha. Takto chápaná meditace rozvíjí lidské poznání jako přirozeně dynamické tnutí k Bohu, navíc umožňuje uskutečnit vztah mezi spekulací a činností. Spojení obojího (spekulace a činnosti) udává směr jeho kněžské existence jako směřování k dokonalosti. Samotné meditace nastolují otázku kněžské existence jako „moralium“, jako stavovskou povinnost.

Patrné je to i v posledním Spáčilově díle tohoto druhu *Psallite regi nostro: Rozjímání na žalmy pro kněze*. Knihu píše především proto, že „si někteří kněží brevíře dosti neváží, modlí se jej nedbale nebo jej snad někdy opomíjí, je jim spíše břemenem než útěchou a posilou. Jedna z příčin je ta, že nevnikli nikdy do smyslu žalmů.“¹⁸ První válečné vydání (1941) nebylo dokončeno, zůstalo jen u žalmů 1–50 (první díl) a žalmů 51–100 (druhý díl). V roce 1948 vycházejí první dva díly znovu, třetí díl s žalmy 101–150 však byl – jak dosvědčuje Jan Pavlík SJ – kvůli strohému zákazu publikování katolické literatury nenahraditelně ztracen.¹⁹ Jeden úplný výtisk se však na podzim roku 2005 dostal nečekaně do knihovny Centra Aletti (přírůstkové číslo 3214068577, katalogizováno pod číslem 232.01.83) z rukou pana Bohuslava Smejkal, známého olomouckého knihovníka a bibliofila.²⁰ Sám jej obdržel od bývalého disponenta nakladatelství Velehrad pana Josefa Tichého, který jeden exemplář knihy, jejíž sazba byla ještě před vydáním rozmetána, tajně a se značným osobním rizikem na přelo-

¹⁵ Praha: Cyrilo-metodějské knihkupectví Gustava Francla, 1933, pozitivně recenzováno Antonín STRÍŽ, „Bohumil Spáčil T. J.: Ze života přátel Krista Pána,“ ČKD 99 (1933): 180–181.

¹⁶ Srov. Tomáš HUDEC, „Th.Dr. Bohumil Spáčil T. J., Život Krista Pána podle čtyř evangelií,“ *Hlídky* 49 (1932): 375–377; rovněž příznivá recenze v časopise olomouckých dominikánů *Na hlubinu* 5, č. 8 (1930): 396 z pera V. Vilinského.

¹⁷ Antonín SALAJKA, „P. Bohumil Spáčil T.J.: Život Krista Pána podle čtyř evangelií,“ ČKD 96 (1930): 679 a ČKD 97 (1931): 350–351; některé kritické připomínky srov. HUDEC, „Th.Dr. Bohumil Spáčil T.J., Život Krista Pána podle čtyř evangelií“.

¹⁸ Bohumil SPÁČIL T. J., „Předmluva k prvnímu vydání,“ in *Psallite regi nostro: Rozjímání na žalmy pro kněze*, sv. 1, Olomouc: Velehrad, 1948, s. 5.

¹⁹ PAVLÍK, *Budou vás vydávat soudům*, s. 6.

²⁰ Srov. Bohuslav SMEJKAL, *Bibliografie*, Olomouc: Vědecká knihovna, 2004.

mu roku 1948/49 vynesl z tiskárny, a tím jej zachránil. Jedná se o kompletní výtisk již vysázeného třetího dílu Spáčilova *Psallite regi nostro*, připraveného k posledním korekturám. Obsah obsahuje 396 stran textu, z toho třicet stran (s. 363–393) tvoří podrobný rejstřík ke všem třem dílům knihy („Ukazatel“) a na třech nečíslovaných stranách se nachází obsah třetího dílu. Jedná se o nátisk na růžovém nekvalitním papíře formátu 123 × 172 mm. Z hlediska grafického sleduje tento rukopis stejnou úpravu jako již vytištěný první a druhý díl. Tučnějším písmem je uveden latinský text žalmu (autor vysvětluje, proč z praktických důvodů používá text běžně užívaný v kněžském breviáři, přestože velmi dobře zná nejnovější vydání *Psalterium secundum novam e textibus primigeniis interpretationem latinam*),²¹ doplněný z důvodů vědeckých o text v závorkách, zachycující novější poznatky k překladům z originálních jazyků. Za vlastním znění žalmu následují poznámky a vysvětlivky, po kterých je zařazeno vysvětlení žalmu (původ, účel, obsah a rozdělení příslušného žalmu). Následuje podrobná meditace, která sleduje verš po verši každého žalmu.

Komunistická totalita v letech 1948–1989 byla dobou zkoušek, kříže i proměn katolické církve v českých zemích. Systematická perzekuce církve, mající za cíl její plné ovládnutí a zničení, je stále živou zkušeností. Ať se stane i osud této znovu objevené knížky připomínkou komunistického systému útlaku, který ničil slova knih a pokusil se umlčet Slovo Boží v lidech. Těch, kteří v tichosti i veřejně vzdorovali, zapomenuto býti nemá. K nim tiskař Josef Tichý z Olomouce patří, i přestože mi o něm více známo není.

Spáčil's Lost *Psallite regi nostro* III Has Been Found

Keywords: Christian East; Psalms; Communist Ideology; Spáčil, Bohumil (Theophilus) (1875–1950)

Abstract: Bohuslav Spáčil SJ, a professor of the Pontifical Oriental Institute in Rome, has written a three-part book of contemplation for priests entitled *Psallite regi nostro*. The third part of the book was considered to be lost because the communist dictatorship in 1948 destroyed its letter board in the printing office and precluded its publication. Thanks to the courage of a printer, Josef Tichý, one copy of the book was saved. It is now in the library of Centrum Aletti in Olomouc.

²¹ Roma: Typis Polyglottis Vaticanis, 1945.